

ZBORNÍK

**SLOVENSKÉHO
NÁRODNÉHO
MÚZEA**

**ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI**

**ARCHEOLÓGIA
20**

**ROČNÍK
C IV – 2010**

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

C IV – 2010

ARCHEOLÓGIA

20

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), PhDr. Beata Egyházy-Jurovská,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Doc. PhDr. Dušan Čaplovič, DrSc., PhDr. Štefan Holčík,
CSc., PhDr. Vladimír Turčan, PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií: Radoslav Čambal, Miroslava Daňová, Igor Choma

Autori kresieb: Igor Bazovský, Radoslav Čambal, Zdeněk Farkaš,
Lucia Hlavenková, Jana Hritzová, Anita Kozubová, Peter Šimčík

Mapový podklad: Martin Bartík

Preklad do nemeckého

a anglického jazyka: Mgr. Jana Kličová

Neprešlo jazykovou úpravou

Layout, tlač: SINEAL, spol. s r.o., Bratislava

Vydalo: Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum, Bratislava 2010

Náklad: 400 kusov

© Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum, Bratislava 2010

ISBN 978-80-8060-254-3

OBSAH – INHALT

ŠTÚDIE

<i>Zdeněk Farkaš: Medený sekeromlat zo Studienky</i>	7
<i>Eine kupferne Schaftlochaxt aus Studienka</i>	10
<i>Róbert Malček: Zvieracia plastika badenskej kultúry z Lieskovca</i>	11
<i>Tierplastik der badener Kultur aus Lieskovec</i>	16
<i>Juraj Bartík – Marcus Schreiner: Ein Bronzehortfund aus Gemeinde Lubá</i>	17
<i>Hromadný nález bronzových predmetov z obce Lubá</i>	31
<i>Lucia Hlavenková: Hradisko kultúry stredodunajských popolnicových polí v Marianke</i>	
– 1. časť (typologicko-chronologická analýza)	33
<i>Die Höhensiedlungen der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur in Marianka</i>	
– 1. Teil (Eine typologisch-chronologische Analyse)	44
<i>Anita Kozubová: Hroby so železnými sekerkami na pohrebiskách zo staršej doby železnej</i>	
<i>v karpatsko-dunajskom priestore</i>	47
<i>Gräber mit Eisenäxten auf früheisenzeitlichen Gräberfeldern im Karpaten-Donauraum</i>	65
<i>Eva Kolníková – Branislav Kovár: Laténske mince v bratislavskom Podhradí</i>	69
<i>Latènezeitliche Münzfunde aus der bratislavaer Vorburg</i>	73
<i>Igor Bazovský – Miroslava Daňová: Antické pečatné prstene z Bratislavy-Rusoviec</i>	75
<i>Antike Siegelringe aus Bratislava-Rusovce</i>	80
<i>Miroslava Daňová – Radoslav Čambal – Vladimír Turčan: Súbor predmetov z bratislavského Hradného kopca</i>	81
<i>Eine Kollektion von Gegenständen aus dem bratislavaer Burghügel</i>	88
<i>Mário Bielich – Kristián Elschek – Peter Šimčík: Včasnostredoveké objekty z Chorvátskeho Grobu,</i>	
<i>miestnej časti Čierna voda</i>	89
<i>Frühmittelalterliche Objekte aus Chorvátsky Grob, Ortsteil Čierna voda</i>	98
<i>Július Vavák: Včasnostredoveké osídlenie v Pezinku</i>	99
<i>Frühmittelalterliche Besiedlung in Pezinok</i>	111
<i>Radoslav Čambal – Igor Choma: Románsky meč a hlavica meča z Bacúrova</i>	113
<i>Ein romanisches Schwert und ein Knauf des Schwertes aus Bacúrov</i>	117
<i>Juraj Malec: Drobné stredoveké fortifikácie na strednom Považí (12. stor. – pol. 16. stor.)</i>	119
<i>Kleine mittelalterliche Fortifikationen im mittleren Waaggebiet (12. Jahrhundert – Mitte des 16. Jahrhunderts)</i>	136

KOLOKVIUM

Germánska keramika zo sídlisk záverečného horizontu svébskeho osídlenia
Germanische Keramik aus Siedlungen des Schlusshorizontes von swebisher Besiedlung

<i>Vladimír Turčan: Ôsmy ročník kolokvií k problematike germánskej keramiky.....</i>	<i>139</i>
<i>Achter Jahrgang der Kolloquien zur Problematik der germanischen Keramik</i>	<i>140</i>
<i>Ján Beliak: Germánske osídlenie v Štúrove a na dolnom Pohroní v staršej dobe rímskej.....</i>	<i>141</i>
<i>Germanische Besiedlung im Štúrovo und unterem Gran-Gebiet in der älteren römischen Kaiserzeit.....</i>	<i>148</i>
<i>Klára Kuzmová: Nálezy terra sigillata a jej napodobenín z germánskych sídlisk v Bíni</i>	<i>175</i>
<i>Funde von Terra sigillata und deren Nachahmungen aus germanischen Siedlungen in Bíňa.....</i>	<i>178</i>
<i>Vladimír Turčan: Osídlenie z doby rímskej v Bíni (stručný prehľad).....</i>	<i>179</i>
<i>Römisch-kaiserzeitliche Besiedlung in Bíňa (kurze Übersicht)</i>	<i>184</i>

NÁLEZY TERRY SIGILLATY A JEJ NAPODOBENÍN Z GERMÁNSKÝCH SÍDLISK V BÍNI*

KLÁRA KUZMOVÁ

Keywords: *Terra Sigillata, Imitations, Barbaricum, Germanic Settlements, 2nd-3rd Cent. AD.*

Abstract: *The archaeological site of Bíňa in the lower Hron river basin was in the Roman period situated behind the North-Pannonian frontier (today's southwest Slovakia). Terra sigillata finds are known from four locations in this area identified as Germanic settlements. Fragments of imitations produced in Pannonia (Brigetio, Gorsium?) have also been found on one of these settlements ("Berek"). Original terra sigillata comes from southern (?) and central Gaul, Rheinzabern, Westerndorf and Pfaffenhofen (first/second ? century – first half of the third century AD). Its influx was highest during the Severian reign. The finds of Pannonian imitations are broadly dated to the second half of the second century AD.*

V katastri obce Bíňa (okr. Nové Zámky) na dolnom Pohroní, ktoré sa v dobe rímskej nachádzalo v predpolí severopannónskeho limitu, sa našla terra sigillata v štyroch polohách: „Apáti“, „Strojový park JRD“, „Berek“ a na lokalite označenej ako „I“, ležiacej severne od obce. Na prvých troch z uvedených sa uskutočnil archeologický výskum, ktorý doložil prítomnosť germánskeho sídliska, ostatné nálezisko bolo na základe povrchového zberu identifikované taktiež ako sídlisko (Kuzmová/Roth 1988, 18-20, obr. 1: 10–14, 2: 1–2; Kuzmová 1997, 76–77, Tab. 1: 2–11). Všetky náleziská sú situované na pravom brehu Hrona, tri z nich v severnej a „Berek“ v južnej časti dnešnej obce (Maximálna vzdušná vzdialenosť medzi nimi je vyše 3 km).

Keďže z polohy Apáti je známy iba jeden reliéfne zdobený zlomok stredogalskej terry sigillaty z 3. štvrtiny 2. stor. (Lezoux, Cinnamus, r. 140-170; Kuzmová/Roth 1988, 18, obr. 1: 10) a na lokalite „I“ sa vyskytli dva exempláre rheinzabernskej proveniencie z 2. pol. 2. – 1. pol. 3. stor. (Drag. 37 a neurčiteľný typ; Kuzmová/Roth 1988, 18–19, obr. 1: 11), pozornosť si zasluhujú najmä nálezy z lokalít „Strojový park JRD“ (12 ks; Kuzmová/Roth 1988, 19-20, obr. 1: 12–14, 2: 1–2) a „Berek“ (32 ks; Kuzmová 1997, 76–77, Tab. 1: 2–11).

V rámci terry sigillaty z areálu Strojového parku JRD (v priestore bývalého kaštieľa) sa vyskytol jeden fragment misy typu Drag. 33 (?), ktorý bol na základe makroskopickej analýzy hypoteticky určený ako juhogalský výrobok a datovaný na prelom 1./2. stor. Na základe uvedeného sa Bíňa stala jednou zo siedmich germánskych sídlisk na juhozápadnom Slovensku, na ktorých je takýto včasný tovar doložený, resp. sa predpokladá (ďalšími sú Šarovce na Pohroní, Chotín, Branč a Komjatice v Ponitří, Veľký Meder na Žitnom ostrove a Bratislava-Devínska Nová Ves v Pomoraví; Kuzmová/Roth 1988, 130–131, 151; Kuzmová 1997, 16–18). Z hľadiska územného rozšírenia je dôležité, že vzdialenosť týchto nálezisk od Dunaja neprekročila 50 km (V prípade Bíne ide dokonca len o 15/16 km). Predpokladaná juhogalská terra sigillata sa teda našla v bezprostrednom predpolí rímskych hraníc. Jej výskyt v tomto priestore možno spájať s budovaním severopannónskeho limitu v domiciánovsko-hadriánovskom období a zároveň s prvou vlnou prieniku terry sigillaty do naddunajskej oblasti.

Okrem tohto zlomku sú zo Strojového parku JRD v Bíni známe aj ďalšie nálezy terry sigillaty z antoninovského (1 ks Drag. 37, Lezoux) a severovského obdobia (5 ks Drag. 37, medzi nimi výrobok Comitiala V a Tovar A s deliacou ozdobou O.382.383, 1 ks Drag. 31, 1 ks Drag. 54, Rheinzabern; 2 ks Drag. 37, Westerndorf). Z uvedeného vyplýva, že výskyt terry sigillaty na tomto sídlisku bol na prelome 1./2. stor. (juhogalský výrobok?) a v 2. pol. 2. stor. (stredogalský tovar) ojedinelý, jeho ťažisko spočíva v severovskom období, kedy sa sem dostal tovar rheinzabernskej a westerndorfskej proveniencie. Celkove tu prevažuje reliéfná nad hladkou terrou sigillatou (8: 3). Hladké tvary sú zastúpené miskou (Drag. 31), šálkou (Drag. 33) a pohárom (Drag. 54; Kuzmová/Roth 1988, 19-20, obr. 1: 12–14, 2: 1–2).

Z germánskeho sídliska v polohe Berek pochádza najpočetnejšia skupina nálezov (33 ks). Dokladá kontinuitu prílevu terry sigillaty od pol. 2. do pol. 3. stor. Najstaršiu skupinu predstavujú stredogalské výrobky z Lezoux z 2. pol. 2. stor. (4 ks Drag. 37, v rámci nich sú doložení majstri Censorinus, Pugnus (?) a Casurius, 1 ks Drag. 18/31, 3 ks Drag. 33). Do severovského obdobia, presnejšie na koniec 2. a začiatok 3. stor. je datovaná rheinzabernská (5 ks Drag. 37, v rámci nich boli identifikovaní majstri B.F.Attoni/Belsus II/Respectus, Mammilianus, Helenius a Julius II-Julianus, 5 ks Drag. 18/31, 1 ks Drag. 32, 1 ks Curle 23/Lud. Tb a 5 ks bližšie neurčiteľných tvarov) a do 1. pol. 3. stor. westerndorská (2 ks Drag. 37, Helenius) a pfaffenhofenská terra sigillata (1 ks Drag. 37, Helenius). Súbor dopĺňa 6 bližšie neurčiteľných exemplárov vyrobených v Rheinzaberne. V tomto prípade je podiel reliéfnej a hladkej terry sigillaty takmer vyrovnaný (16: 12). Medzi hladkými tvarmi prevažujú plytké misy (Drag. 18/31 a 32) a šálky (Drag. 33), v jednom prípade sa vyskytla misa typu Curle 23/Lud. Tb (Kuzmová 1997, 76–77, Tab. 1: 2–11; Beljak/Pažinová 2009, 35).

Obr. 1 Bína (okr. Nové Zámky), poloha Berek.
Imitácia terry sigillaty, kresba reliéfnej výzdoby.

(Tab. 1). Z nich včasnejší je stredogalský tovar z 2. pol. 2. stor. (10 ks, 20,41 %), avšak dominantné miesto patrí rheinzabernským výrobkom zo severovského obdobia (28 ks, 57, 14 %), ktoré svedčia o zvýšenom príleve terry sigillaty v období po markomanských vojnách. V rámci celého súboru prevažujú reliéfne zdobené tvary Drag. 30/37? a 37 (27 ks; 55,10 %), kým medzi hladkými tvarmi (15 ks; 30,61 %) sa najčastejšie vyskytujú ploché misky (Drag. 18/31, 31 – 8 ks, Drag. 32 – 1 ks), šálky (Drag. 33 – 4 ks) a ojedinele aj poháre (Drag. 54 – 1 ks) a misky (Curle 23/Lud. Tb – 1 ks). Ostatné nie sú tvarovo bližšie určiteľné (7 ks; 14,29 %).

Okrem vyššie uvedených nálezov je zo staršej literatúry známy zlomok terry sigillaty zo zberov K. Buchtelu, J. Dobiáša a J. Eisnera, ktorý sa svojho času nachádzal v zbierkach Vlastivedného múzea v Bratislave (dnes SNM - Archeologické múzeum; Eisner 1927, 19; 1933, 225; Beninger 1937, 40, č. 70; Ondrouch 1938, 91, č. 1; Křížek 1939, 53, tab. IX: 10). Kým J. Eisner sa vo svojej publikácii (1933, 225) zmiňuje o nálezoch z dvoch polôh (1. z terasy Hrona za zámkom (= kaštieľ, neskôr areál strojového parku JRD), 2. pri soche sv. Jána Nepomuckého), F. Křížek (1939, 53, tab. IX: 10) uvádza iba jeden zlomok terry sigillaty pochádzajúci z miernej priehlbne terasy Hrona za zámkom, smerom ku kostolu, pri soche sv. Jána Nepomuckého. Podľa kresby ide o fragment z hornej časti misky typu Drag. 37 s vajcovcom na vodiackej línii, ktorý nemožno na základe týchto údajov bližšie určiť.

Odhliadnuc od tohto zlomku sú v nálezovom súbore z Bína zastúpenom počtom 49 zlomkov výroby piatich produkčných centier, resp. okruhov, s ťažiskom na terre sigillate zo strednej Galie a z Rheinzabernu

Poloha	Tvar	Výrobné centrum/Výrobný okruh								Spolu
		JG?	SG	Rh	Rh/We	We	We/Pf	Pf	Pf?	
Apáti										1
	Drag. 37		1							1
„I“ - S od obce										2
	Drag. 37			1						1
	?			1						1
Strojový park JRD										12
	Drag. 37		1	6		2				9
	Drag. 31			1						1
	Drag. 33?	1								1
	Drag. 54			1						1
Berek										34
	Drag. 30/37?				1					1
	Drag. 37		4	5	1	2	1	1	1	15
	Drag. 18/31		1	5	1					7
	Drag. 32			1						1
	Drag. 33		3							3
	Curle 23/ Lud. Tb			1						1
	?			6						6
Spolu		1	10	28	3	4	1	1	1	49

Tab. 1. Skladba terry sigillaty z germánskych sídlisk v katastri obce Bína. JG – južná Galia, SG – stredná Galia, Rh – Rheinzabern, We – Westerndorf, Pf – Pfaffenhofen.

Z hľadiska výskytu terry sigillaty na dolnom Pohroní možno konštatovať, že Bína nie je jej jediným náleziskom. Pokiaľ berieme do úvahy iba najjužnejšiu časť tohto územia, v blízkosti Hrona je evidovaných šesť nálezísk. Z nich päť sa nachádza na pravom brehu (od juhu na sever: Štúrovo, Kamenný Most, Kamenín, Bína a Pohronský Ruskov – Čata)

Obr. 2 Biňa (okr. Nové Zámky), poloha Berek.
Imitácia terry sigillaty, detail.

a iba jedno na ľavom brehu rieky – Malá n. Hronom. Nálezy, ktoré z nich pochádzajú sú okrem Štúrova (10 ks) viac-menej sporadické a z rámca terry sigillaty z Bíne sa nevymykajú ani typologicky ani chronologicky (Kuzmová/Roth 1988, 62, 67, 103–104, 122, obr. 23: 5–8; Kuzmová 1997, 126, Tab. 16: 4–5).

Okrem pôvodnej terry sigillaty sa v Bíni v polohe „Berek“ vyskytli aj jej napodobeniny, ktoré sú na území ležiacom v predpolí severopanónskeho limitu unikátne. V samotnej provincii sú však doložené na viacerých lokalitách, keďže panónski hrnčiarci sa pokúšali o výrobu keramiky podobných tvarov, výzdoby a povrchovej úpravy vo viacerých dielnach (Brigetio, Aquincum, Gorsium). Lokálnu produkciu podnikol najmä dopyt po tomto tovare a náklady spojené s jeho dovozom zo západorímskych provincií, kde sa vyrábala v špecializovaných hrnčiariských centrách manufaktúrneho rázu.

V prípade nálezov z Bíne ide o fragmenty dvoch nádob, predovšetkým o zrekonštruovateľnú misu napodobňujúcu tvar Drag. 37, príp. 30 (v. 147 mm, priemer ústia 242 mm, priemer prstencovej nôžky 88 mm). Je vyrobená z jemne plavenej hliny a pomerne nekvalitne vypálená redukčným spôsobom. Na jej hladkom povrchu sú viditeľné nepatrné stopy po tmavosivom až čiernom poťahu. Samotná keramická hmota je na lome i na povrchu sivé až bledosivej farby, iba jeden fragment je sekundárne prepálený. V porovnaní s masívnym telom (hr. stien 8 – 10 mm) je dno tejto nádoby mimoriadne tenké (hr. 2 mm). Z technologického hľadiska treba podotknúť, že prstencová nôžka bola zhotovená spolu s nádobou, čo zodpovedá pracovnému postupu pri výrobe tzv. panónskej kolkovanej keramiky (Fényes 2003, 120), a nie terry sigillaty, pri ktorej sa nôžky zhotovovali a pripevňovali osobitne. Reliéfna výzdoba vyrobená pomocou negatívnej formy, v súlade s pôvodnou technológiou, pozostáva zo štyroch výzdobných prvkov, zostavených do horizontálnych zón. Horná okrajová zóna, ktorá nahrádza vajcovce obvyklý na terre sigillate, pozostáva z trojdielných lístkov, pod ňou sa nachádza rad bojovníkov s kopijou, nasleduje rad skáčucich zajacov (?) orientovaných vpravo a rad trojdielných zúbkovaných lístkov. Výzdobu uzatvára rytý žliabok (obr. 1, 2). Okrem zlomkov uvedenej misky sa tu našla aj časť ďalšieho, podobne tenkého, avšak mierne vypuklého dna s prstencovou nôžkou (priemer 71 mm), zhotoveného identickým spôsobom, ktorého tvar sa v detailoch líši od príslušnej časti reliéfne zdobenej misky. Je pravdepodobné, že ide o iný typ bližšie neurčiteľnej nádoby (pre detaily pozri Kuzmová 1995, 195–196, obr. 3: 6).

Po technologickej stránke sú si obe nádoby veľmi blízke, preto možno predpokladať, že majú rovnaký pôvod. Vzhľadom na lokalizáciu náleziska možno miesto ich produkcie hľadať na príslušnom území Panónie. Najbližšie hrnčiarске dielne, ktoré boli spôsobilé vyrábať keramiky tohto druhu sú doložené v Aquincu, Brigetiu a Gorsiu. Predlohy k výzdobným prvkom na reliéfnej keramike z Bíne možno nájsť na terre sigillate z juhogalskej dielne La Graufesenque a z Rheinzabernu. Blízke paralely ich napodobenín z Panónie pochádzajú z lokalít Tokod, Brigetio a Gorsium (Kuzmová 1995; Fényes 2003, 112, 118, obr. 14: 2, 36: 9f, g, 38: 20b, d). Z nich je keramická produkcia a osobitne výroba imitácií terry sigillaty i s nimi úzko súvisiacej tzv. panónskej kolkovanej keramiky doložená iba v Brigetiu a v Gorsiu. Na základe chronologických zistení a so zreteľom na nálezové súvislosti možno nálezy z Bíne rámcovo datovať do 2. pol. 2. stor. po Kr. (Gabler 1976, 154–155; Bánki 1976, 142–143; Fényes 2003, 120, 127).

Záverom možno zhrnúť, že terru sigillatu z Bíne reprezentujú výrobky piatich západorímskych hrnčiariských centier, resp. okruhov (južnej (?) a strednej Galie, z Rheinzabernu, Westerndorfu a Pfaffenhofenu), ktoré možno datovať od prelomu 1./2. stor.(?) až do pol. 3. stor. po Kr. Ťažisko ich prílevu spočíva v severovskom období, kedy sa sem dostal prevažne tovar z Rheinzabernu. Nálezy napodobenín terry sigillaty sú panónskeho pôvodu (Brigetio, Gorsium?) a rámcovo spadajú do 2. pol. 2. stor. po Kr. Výskyt importovanej keramiky na germánskych sídliskách dolného Pohronia odzrkadľuje intenzívne rímsko-germánske vzťahy v predpolí severopanónskeho limitu, ovplyvnené mocensko-politickými záujmami Rimanov o toto územie.

POZNÁMKY

* Príspevok vznikol v rámci grantového projektu Rimania a Germáni na strednom Dunaji: kontakty a konfrontácie (VEGA č. 1/0408/09).

LITERATÚRA

- BÁNKI, Zs. 1976: Terra sigillata Werkstatt in Gorsium. In: RCRF Acta 16, s. 138–147.
BELJAK, J. - PAŽINOVÁ, N. 2009: Osada z doby rímskej v Bíni. AVANS v roku 2007. Nitra, s. 35–36.
BENINGER, E. 1937: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg – Leipzig.
EISNER, J. 1927: Prehistorický výzkum na Slovensku a v Podkarpatské Rusi r. 1926, In: Sbor. MSS 21, s. 7–24.
EISNER, J. 1933: Slovensko v pravěku. Bratislava.
FÉNYES, G. 2003: Untersuchungen zur Keramikproduktion von Brigetio. Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae 54, s. 101–163.
GABLER, D. 1976: Der Einfluß der südgallischen Sigillaten auf die pannonischen Töpfereien. In: RCRF Acta 16, s. 148–157.
KŘÍŽEK, F. 1939: Terra sigillata in der Slowakei. Brno.
KUZMOVÁ, K. 1995: Pannonische Reliefkeramik aus Biňa (Barbaricum). In: RCRF Acta 34, Alba Regia, s. 195–198.

KUZMOVÁ, K. 1997: Terra Sigillata im Vorfeld des nordpannonischen Limes. Nitra.

KUZMOVÁ, K. – ROTH, P. 1988: Terra sigilata v barbariku. Nálezy z germánských sídlisk a pohřebísk na území Slovenska. Nitra.

ONDROUCH, V. 1938: Limes romanus na Slovensku. Bratislava.

FUNDE VON TERRA SIGILLATA UND DEREN NACHAHMUNGEN AUS GERMANISCHEN SIEDLUNGEN IN BÍŇA

KLÁRA KUZMOVÁ

Die archäologische Fundstelle Bíňa am unteren Gran-Tal befand sich in der Römerzeit im nördlich der Donau gelegenen Barbarikum (heute Südwestslowakei). Bekannt sind aus diesem Gebiet Funde von Terra Sigillata – aus vier Lagen, die als germanische Siedlungen identifiziert wurden. In einer der Siedlungen („Berek“) wurden auch Fragmente von Nachahmungen gefunden. Die ursprüngliche Terra Sigillata stammt aus Süd- (?) und Mittelgallien, aus Rheinzabern, Westerndorf und Pfaffenhofen (Taf. 1). Sie lässt sich rahmenhaft an die Wende von 1./2. Jh.(?) bis zur Mitte des 3. Jh. nach Chr. datieren. Der Schwerpunkt ihres Zustroms lässt sich in die Severerzeit datieren, als überwiegend die Ware aus Rheinzabern hierher geraten ist. Die Funde von Sigillata-Nachahmungen sind auf Grund der Parallelen annonischer Herkunft (Brigetio, Gorsium?) und lassen sich in die 2. Hälfte des 2. Jh. nach Chr. datieren (Abb. 1, 2). Das Vorkommen von importierter Keramik in germanischen Siedlungen am unteren Grantal spiegelt römisch-germanische Beziehungen im Vorfeld des nordpannonischen Limes wider, die durch machtpolitische Interessen der Römer um dieses Gebiet beeinflusst waren.

klara.kuzmova@gmail.com